

Реферат на тему: "Степан Руданський — взірець важкої літературної і життєвої долі"

Степан Руданський

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ - ВЗІРЕЦЬ
ВАЖКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ І ЖИТТЄВОЇ ДОЛІ

Творчість Степана Руданського в історії української літератури посідає важливе місце. Увійшовши в літературу в середині п'ятдесятих років, у тяжку добу духовного безгоміння, яке настало після розгрому Кирило-Мефодіївського товариства, арешту й заслання Шевченка, Руданський прокладав у ній нові стежки. Його поезія була оригінальним явищем в українській літературі шевченківського періоду. Про це вперше, ще у 1875 р., незабаром після смерті поета, сказав Михайло Драгоманов на сторінках газети "Киевский телеграф": "Руданський був одним з вельми небагатьох малоросійських поетів недавнього часу зі справжнім талантом та зі спробами торкнутися нових тем, а не тільки тих, які заїздили попередники й наслідувачі Шевченка.

Літературній спадщині Руданського судилася важка доля,—надто довгим і тернистим був її шлях до читача. Період активної творчості поета обмежений вузькими хронологічними рамками і майже повністю припадав на останні два роки перебування у Кам'янець-Подільській семінарії і шестирічний період навчання у петербурзькій Медико-хірургічній академії (1855—1861). Протягом цього часу було написано кілька десятків ліричних поезій, балад, більше двохсот віршованих гуморесок, низка історичних поем і великих епічних творів. Тяжка особиста доля, а ще понад те складні соціальні умови, в яких розвивалась за часів царизму українська література, перешкодили Руданському видати за життя свої твори. На сторінках періодичних видань побачили світ лише трохи більше десяти творів. А вся багатогранна літературна спадщина поета, лишившись неопублікованою, надовго випала із літературного процесу своєї доби і, по суті, не справила на нього впливу. Тільки у 1880 р., через сім років після смерті поета, з'являється перша невеличка збірка його творів, видана зусиллями української письменниці, матері Лесі Українки,— Олени Пчілки. У наступнім десятиріччі починається активне збирання, публікація і вивчення спадщини Руданського.

Степан Васильович Руданський народився 6 січня 1834 року у селі Хомутинях, Вінницького повіту на Поділлі, у багатодітній родині сільського священика. Крім молодшого Степана, у сім'ї росло ще двоє синів і одна дочка, а також виховувався молодший брат батька. Розмовляли у попівській хаті, звичайно, українською мовою.

За побажанням батька восьмирічного Степана віддали до Шаргородської духовної школи (бурси), де він навчався протягом 1841 — 1849 рр. Про бездушну систему

виховання, схоластичний метод навчання, які панували у таких школах, правдиво розказано у відомій широкому читачеві повісті російського письменника Помяловського "Очерки бурси".

Навчаючись у бурсі, Руданський досить добре освоїв давню грецьку, латинську та старослов'янську мови, викладанню яких там приділялась велика увага.

Говорячи про витoki творчості Руданського, не можна забувати, що вже на порозі семінарії у нього було цілком осмислене ставлення до рідної мови, розуміння її значення для культури народу, виявлявся глибокий і нестандартний інтерес до усної народної творчості, були й перші самостійні спроби віршування.

Перший відомий твір Руданського, балада "Два трупи", під яким стоїть дата —1851 р., відзначається, на думку дослідників, таким високим рівнем літературної вправності, який навряд чи доступний початківцю.

Широкою була і безпосередня лектура молодого семінариста. Знайомлячись з творчістю популярних тоді українських письменників (Котляревський, Квітка-Основ'яненко, Гребінка, Шевченко), він відкривав для себе усю складність розвитку української літератури в умовах царизму.

На семінарські роки припадає і початок безпосередньо творчої роботи Руданського. Тут написані перші оригінальні ліричні поезії ("Сиротина я безродний", "Ти не моя", "Мене забудь", "Пісня" ("Не дивуйтесь, добрі люди")), переклад з польської мови популярного романсу "Чорний колір" та шість балад, близьких за обсягом до поем ("Два трупи", "Вечорниці", "Упир", "Хрест на горі", "Розмай", "Люба").

Руданський закінчив семінарію "першим учнем" і за рішенням правління учбового закладу був затверджений у ступені студента та направлений для дальшого навчання у Петербурзьку духовну академію. Для випускника семінарії із далекої периферії це був нечуваний успіх. Перед ним відкривались двері до блискучої духовної кар'єри. Але юнак не скористався такою можливістю і свідомо обрав собі інший шлях, завідомо важкий і невдячний.

І можна тільки дивуватися тому, яку силу духу й непохитність у відстоюванні обраного шляху виявляв поет у тих жахливих умовах, яким глибоким було переконання, що його праця, його творчість буде потрібна народові.

1 вересня поет виїхав з Петербурга до Ялти, куди він з великими труднощами дістав призначення на посаду міського лікаря.

Праця міського лікаря, до якої Руданський приступив восени 1861 р., була вкрай виснажлива.

Чесно і самовіддано пропрацював Руданський на скромній посаді міського лікаря Ялти, багато зробивши в справі охорони здоров'я простого народу. Ця його праця, яка нерідко вимагала справжньої мужності, так і не дістала визнання й оцінки з боку сильних світу цього. Під час епідемії холери Руданський тяжко захворів і 3 травня 1873 р. помер.

Творча спадщина Руданського велика і багатогранна, він активно заявив себе у всіх без винятку поетичних жанрах, але з найбільшою повнотою його талант розкрився у

ліриці і гумористиці.

Але зв'язок лірики Руданського з пісенним жанром не був тільки зовнішнім, він глибоко сягав своїм корінням до народнопісенної творчості. Руданський як поет органічно виріс з українського фольклору. Тому "пісенність" його лірики — не тільки особливість її форми, а й внутрішня, змістова якість. Своєрідність творчої манери поета як лірика полягає в тому, що він не вдавався до стилізації під народну творчість, а творив, виходячи з її естетичних принципів, нові, своєрідні й оригінальні художні якості.

Руданський розпочинав свою поетичну творчість як пісняр. Перші його ліричні твори, написані ще в Кам'янці-Подільському ("Сиротина я безродний", "Ти не моя", "Мене забудь", "Пісня" ("Не дивуйтесь, добрі люди")), як своєю формою так і змістом, це типові пісні, в яких виразно проступає народнопоетична основа.

Творча спадщина Руданського велика і багатогранна, він активно заявив себе у всіх без винятку поетичних жанрах, але з найбільшою повнотою його талант розкрився у ліриці і гумористиці.

Але зв'язок лірики Руданського з пісенним жанром не був тільки зовнішнім, він глибоко сягав своїм корінням до народнопісенної творчості. Руданський як поет органічно виріс з українського фольклору. Тому "пісенність" його лірики — не тільки особливість її форми, а й внутрішня, змістова якість. Своєрідність творчої манери поета як лірика полягав в тому, що він не вдавався до стилізації під народну творчість, а творив, виходячи з її естетичних принципів, нові, своєрідні й оригінальні художні якості.

Руданський розпочинав свою поетичну творчість як пісняр. Перші його ліричні твори, написані ще в Кам'янці-Подільському ("Сиротина я безродний", "Ти не моя", "Мене забудь", "Пісня" ("Не дивуйтесь, добрі люди")), як своєю формою так і змістом, це типові пісні, в яких виразно проступає народнопоетична основа.

Ще виразнішою є народнопісенна основа у творах, написаних уже в Петербурзі, тобто після 1855 р. ("Повій, вітре, на Вкраїну", "Голубонько-дівчинонько", "Козаче-голубче", "Ой вийду я у садочок").

Однак сумні мотиви, що ними переважно пройнята інтимна лірика Руданського, не були виявом занепадницьких настроїв поета, як не були вони й даниною "законам" пісенного жанру, їхнє безпосереднє джерело — вкрай тяжкі обставини особистого життя поета, його важка хвороба. Про це говорить уже хоч би те, що в ліриці петербурзького періоду з'являються твори лірико-гумористичного плану, в яких автор, розповідаючи про складні і драматичні життєві обставини, здатен освітити їх іронічним поглядом і тим самим нібито піднятися над ними. До таких, зокрема, можна віднести вірш-послання "Не знаєш ти горя", відомий в посмертній публікації під назвою "До дядька Прохора-коваля". Основна тема твору — нужденне життя бідного студента, який змушений, не маючи ніякої підтримки збоку, так само тяжко "кувати" свою долю в науці, як дядько Прохор кує залізну штабу.

На прикладі цих двох творів можна помітити, як в ліричній манері Руданського

пробивається хумор, який згодом стане провідним у його творчості.

Ще більш показовими в цьому плані є поезії "Полюби мене" та "Богдай тебе", які з формального боку досить осібно стоять у ліриці поета.

Своєрідний ліричний план характерний для поезії "Могила" ("Над могилою" — в іншій редакції). Традиційно її розглядали як твір, де поет ідеалізував старовину, виступав як наслідувач ранніх романтиків.

Прикметною рисою розвитку поетичної творчості Руданського є те, що в ній, особливо в останні петербурзькі роки, намічається перехід від поезії інтимної, суто романсової, до поезії громадянської, наскрізь пронизаної соціальними мотивами.

У вірші "Над колискою", написаному у формі колискової пісні, розкривається майбутня тяжка доля кріпацької дитини. Життя їй готує з дитячих літ каторжну працю та панські знущання:

Будеш цілий вік, як той чорний віл,
У ярмі і неволі!

.....

Свою силоньку ні собі, ні мні,
А панам виробляти.

Пристрасно засуджує поет кріпаччину як силу, що нівечить людину фізично й морально, позбавляє її гідності. Героя поезії "Не кидай мене" змушує страждати не тяжка праця, не злидні, а відсутність волі:

Та тяжкі мої
Болі більні,
Бо не маю я
Волі вільної.

Мотивами протесту проти самодержавно-кріпосницької системи та насадженої нею рабської моралі пронизаний один з кращих творів Руданського "Наука", який тематично перегукується з відомою поезією Некрасова "Песня Еремушке". Вірш побудований у формі повчання матері і батька синові у час виряджання його в життєву дорогу. Поради ці різні, в них розкриваються два шляхи, якими може йти людина до свого щастя. Один — це шлях принижень, угодовства, схиляння перед сильними та багатими. Ним радить йти синові мати, яка знає всю жорстокість і несправедливість навколишнього світу. Інший шлях радить синові батько, який переконаний, що людина мусить здобувати своє щастя в житті чесною і наполегливою працею, бо тільки вона є основою для пізнання світу і основою моральності. Через розкриття глибокої непримиренності цих двох життєвих філософій поет іде до викриття реакційної суті моралі існуючого несправедливого ладу і утвердження високих людських ідеалів моралі передової суспільності.

Промовистими алегоричними образами відгукнувся поет на громадянське піднесення в країні, яке панувало напередодні знищення кріпацтва. Ідеєю боротьби проти пануючих "вітрів" пронизаний вірш "Нехай гнеться лоза" ("До дуба"). Заперечуючи німічне існування "без слави, в багні", поет закликає йти шляхом

пізнання й твердо стояти на сторожі добра:

І весь світ обдивись,
І усе розпізнай,
І що доброго є,
Ти у себе впивай.

Особливо багатий ідейний зміст поезії "Гей-гей, воли! Чого ж ви стали" ("Гей, бики!"), в якому в алегоричній формі висловлено заклик до боротьби за краще майбутнє народу, надію на здійснення заповітних мрій трудового люду про щасливе життя:

Гей-гей, воли!
Зерно поспів,
І заколосяться поля,
І верне нам за піт кривавий
Із лишкою свята земля!
Цей твір став популярною народною піснею.

Найвищі досягнення Руданського як поета лежать у царині гумористики. Гуморески Руданського — це невеликі віршовані твори, написані на основі фольклорних джерел, в яких у гумористичному світлі розкриваються різні соціально-побутові ситуації з життя широких народних мас різних національностей і різних суспільних прошарків, висміюються з позицій народної моралі всілякі неадаптованості суспільного життя, негативні риси людського характеру.

Показовою у цьому плані може бути гумореска "Чи далеко до неба", де з особливою силою розкрився талант Руданського як гумориста, його вміння творити засобами комічного на основі суто побутових реалій яскраві суспільне значимі образи. Глибинний зміст розкривається через взаємодію побутових реалій, контекст, в якому вони виступають, уже виходить на проблеми ширші, має дотичність до життя всього суспільства.

Двоє селян, повертаючись з ярмарку, дрімають на своїх возах, а потім знічев'я починають безпредметну розмову на абстрактну тему, зовсім далеку від проблем реального життя. З усією серйозністю вони розмірковують над питанням, чи далеко від землі до неба. Один із них висловлює припущення, що ця відстань дорівнює п'яти верстам. Але його співрозмовник піддав це твердження сумніву: "Та якби п'ять верстов було, Там коршма б стояла". "Космічна", абстрактна тема у цьому діалозі, як бачимо, розкривається через цілком конкретні, побутового плану поняття ("верста", "коршма"). Таке поєднання в одному смисловому ряду понять невідповідних, логічно неспівмірних створює ситуацію абсурду, яка і дає можливість так відтінити звичайні побутові реалії, що вони постають у широких суспільних зв'язках як суттєвий момент дійсності. Конкретна деталь "коршма", якою розпочинається і закінчується твір, завдяки алогічності контексту набуває узагальнюючого значення, що посилюється і "конкретним" способом мислення персонажів твору. Те, що селяни міряють небо корчмою, вміщуючи її і на небесних шляхах, говорить зовсім не про обмеженість їх

мислення, а про те, яке місце ця реалія займав у їхньому житті. Об'єктом сміху у гуморесці, як бачимо, виступають негативні обставини буття селянина.

У приказці "Лошак" висміюється наївність простого селянина, його надмірна довірливість до законів самодержавно-кріпосницького ладу. Виявивши украденого у нього лошака не деінде, як у "стані", він намагається забрати його звідти законним шляхом, доводячи, навіть при допомозі свідків, що це його власність. Але це виявилось безрезультатним, панські посіпаки, познущавшись над селянином-кріпаком, виганяють його. І тільки завдяки підказці більш досвідчених людей власник коняки починає розуміти, що вирвати своє добро з рук "асесорів" йому навряд чи вдасться, навіть коли б корову з дому довелось ізвести, тобто продати на хабарі. Своім сміхом поет засуджує рабське схиляння людини перед законами несправедливого соціального ладу, протестує проти нього.

Дійовими особами приказок Руданського нерідко виступають представники інших національностей — росіяни, поляки, німці, євреї, цигани.

Посміхаючись над простодушними хитрощами цигана ("Циган з конем", "Де спійняли?", "Що до кого", "Спасибі", "Торбин брат"), зарозумілістю й пихою польського шляхтича ("Не вчорашній", "Надгорода"), зажерливістю і скнарістю шинкаря ("Баран", "Мошків дах"), крутіємством москаля ("Вареники-вареники", "Ікра", "Варена сокира") поет завжди виступає як глибокий реаліст, і не тільки у відтворенні життєвих ситуацій, а й у розкритті психології персонажів.

Зовсім іншої тональності набуває сміх, коли в поле зору митця попадають представники тих соціальних верств, які живуть і тримаються працею народу — попи, ксьондзи, рабини, царські чиновники, пани. Тут уже має місце не м'який гумор, співчутлива посмішка, а дошкульна сатира, спрямована на викриття паразитизму представників гнобительського класу, їх нелюдської моралі.

Цікавою з цього погляду виглядає гумореска "Піп на пуші", у якій виведено образ священнослужителя, що задумав стати пустельником і зажити слави святого. Із в'їдливим сміхом поет показує, що звичка "до ковбаски, до чарочки горілочки" дуже швидко зводить нанівець добрі наміри попа.

Зв'язок гумористичних творів поета з усною народною творчістю проглядається і в формах та засобах творення комічного. Для певних різновидів давнього народного гумору був властивий "грубий" реалізм, смішне тут нерідко носило характер відвертої непристойності. Руданський широко використовував увесь спектр прийомів і засобів народного гумору, в тому числі й "грубий" реалізм. Особливо помітно це в антипопівському циклі ("Ов!", "Божі птиці", "По старій печаті") та в деяких творах на історичну тематику ("Ахмет III і запорожці"), у мовну тканину яких вкраплена груба, непристойна лексика.

Пройшло понад сто років з дня смерті Руданського, але й сьогодні він продовжує чарувати нас задушевністю своїх ліричних поезій, веселим і водночас вражаючим сміхом гуморесок. Справдилось сподівання поета, що його після смерті читатимуть мільйони його одномовців. Своєю творчістю Руданський справді заслужив "на

найдорожчий у світі титул — титул народного поета".